

Bolduc

Número 29 Agost 2024

Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona _ www.dipta.cat

Efectes climàtics adversos

Diputació Tarragona

Bolduc_**Bolduc_**

Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General
de la Diputació de Tarragona

Director:
Sergi Borrallo i Llauradó

Coordinador:
Manel Güell Junkert

Carrer de Vila-seca, 28. 43110 La Canonja
Tel. 977 547 662
arxiu@dipta.cat

Disseny i maquetació:
Unitat d'Imatge Corporativa de la Diputació
de Tarragona

#ArxiuDipta
#Bolduc
www.dipta.cat

3 Pòrtic
Nous aires, *Bolduc* renovat
Sergi Borrallo Llauradó

4 Assaig
**Temporals de vent i pluja al
Camp de Tarragona (segle XIX)**
Josep M. Grau Pujol

16 Fons
**Documents sobre la incidència
climàtica adversa en
el medi humà**
Manel Güell Junkert

26 L'Entrevista
Eugeni Perea Simón
Kelma Martínez Toro

32 Les Imatges de l'Arxiu
L'aiguat del 1994
Sara Pérez Rodríguez

36 Notícies

Nous aires, *Bolduc* renovat

Vivim en una societat de canvis constants que evoluciona cada vegada més de pressa, i això ens porta a fer canvis en la nostra publicació, el BOLDUC, per adaptar-la a nous públics.

El nostre objectiu és publicar un butlletí més dinàmic, àgil i amb continguts menys extensos però igual d'interessants. Alguns dels canvis incorporats han consistit a retocar lleugerament el disseny, convertir cada edició en un temàtica diferent, centrar-nos en els documents i les notícies pròpies del nostre Arxiu i modificar algunes de les seccions.

Aquest número tracta sobre els **efectes climàtics adversos**, un tema d'actualitat tant pels efectes del canvi climàtic com per la sensibilització de la societat, un fet demostrat per la gran quantitat d'iniciatives que pretenen posar el seu gra de sorra en la sostenibilitat mediambiental del planeta.

En primer lloc trobareu un article sobre els temporals patits al Camp de Tarragona en el segle XIX. A continuació un altre sobre els fons de l'Arxiu relacionats amb els efectes climàtics adversos: aiguats, nevades, pedregades o sequeres. Tot seguit l'entrevista, una nova secció on parlarem amb professionals de l'arxivística i que hem volgut encetar amb l'anterior arxiver de la Diputació, Eugeni Perea, que ens explica moltes anècdotes i ens dona el seu punt de vista sobre l'arxivística actual. Continuarem amb la secció «Les imatges de l'Arxiu», on veurem algunes fotografies de desastres naturals de les últimes dècades. I per acabar, no hi faltará un bloc amb les novetats més destacables de l'Arxiu General.

Us animem a llegir-nos i a compartir-nos a les xarxes amb les etiquetes #ArxiuDipta i #Bolduc!_

Sergi Borralló Llauradó

Director del BOLDUC

Temporals de vent i pluja al Camp de Tarragona (segle XIX)

L'interès pels fenòmens meteorològics extrems a Catalunya ha anat creixent en els darrers anys, de manera que ha desenvolupat la seva pròpia tècnica d'investigació i ha acabat sent assignatura del pla d'estudis de més d'una universitat (Marín 1991; Barriendos 1995; Barriendos 2006). Advertim que en el present treball ens hem limitat a les ventades i als aiguats com a factors mediambientals desestabilitzadors, però que, de causats per una climatologia adversa, n'hi ha molts més: boires espesses, calamarses, calorades sufocants, gelades intenses, inundacions, llampecs, maregasses, nevades copioses, pedregades, pluges torrencials, riuades, sequeres persistents, tempestes elèctriques, terratrèmols, xafogors, etc. La societat d'Antic Règim era eminentment agrària i, per tant, altament sensible a fenòmens incontrolables com aquests, segurs precursors d'una minva, sinó pèrdua, de les collites, cosa que provocava serioses crisis de subsistència, alça de preus, fam, misèria i, amb tot plegat, elevats índexs de defuncions.

Pagès llaurant. Pere Català Pic, Camp de Tarragona, s/d (AGDT_AF004667)

Aquesta rigorosa afectació de la societat camperola ha captat l'atenció editorial i s'han arribat a publicar no

pocs llibres i articles, generals i específics, no únicament sobre tot el país sinó també concretament sobre el Camp de Tarragona, el Baix Ebre, la Conca de Barberà, el Pla d'Urgell, el Vallès o l'Alt Urgell, per posar alguns exemples (Jàvega 2006; Alfonso *et al.* 2009; Iglésies 1971, etc.).

Les fonts documentals on es poden cercar dades mediambientals són diverses, però com que aquí només aspirem a oferir un tast del tema, n'hem tingut prou amb la premsa històrica i les actes corporatives de la Diputació de Tarragona. D'algunes fonts es poden extreure seqüències seriades que no han estat la base per a l'elaboració de treballs només de geografia o mercat i economia agrària, sinó també de ciències ben allunyades del medi físic, com pot ser la filologia. L'erudit Albert Manent Segimon es va dedicar a recollir els noms populars de núvols, boires i vents arreu, publicats en diferents treballs entre 1992-2016; i també en la toponímia urbana trobem noms de carrers com ara Bonaire, del Vent, Garbí, Llebeig, Marinada, Mestral, Xaloc, Molí del Vent, Tramuntana, etc.

El més normal, però, és que aquesta climatologia, diguem-ne, agressiva afectés terra, mar i aire o, per millor dir, camp, navegació i ciutats i causés malvestats de tota mena, algunes tan increïbles que dels seus efectes se'n feia ressò el principal mitjà de comunicació de l'època.

Tractament mediàtic. La premsa

El nostre objectiu aquí és el d'observar com tractava la premsa tarragonina les grans ventades a les tres co-

marques del Camp en el mil vuit-cents. I en un segon apartat analitzarem la reacció de la societat civil davant de les calamitats dels aiguats, concretament a través de la institució amb jurisdicció administrativa en tota la demarcació: la Diputació de Tarragona.

En primer lloc, hem de tenir present que els titulars impactants han estat sempre els que han venut més exemplars. Per tant, la bonança, el progrés o una economia pròspera eren temes que quedaven relegats de seguida que es podia informar de sinistres, catàstrofes o calamitats que causaven perjudicis humans i materials, fos en conreus, comunicacions, celebracions religioses, fires, béns mobles i immobles, etc. Les víctimes eren, sovint, l'estrat de la societat més exposat i vulnerable, dones, infants o gent gran. Les cròniques de successos no estalviaven detalls ni ometien desgràcies colpidores:

El viento huracanado que reinó en la mañana de ayer arrancó uno de los escaparates de la tienda de quincalla del señor Bru, rompiendo cristales y algunos objetos que en él se hallaban espuestos. También en la calle de Méndez Núñez [de Tarragona] fue arrojado un niño de corta edad dentro de una balsa de cal, sin que afortunadamente sufriera contusión alguna. (DT, 19/2/1879)

Para anoche se hallaba anunciado el disparo de un ramillete de fuegos artificiales en la plaza del Cuartel, que el viento huracanado que reinaba no permitió se efectuara el miércoles último. (EV, 5/2/1886)

El fuerte vendabal que reinó ayer en la vecina ciudad de Reus, derribó una casa en la calle de San José, causando la muerte a dos infelices criaturas.

Esta noticia nos fue comunicada anoche sin más detalles. (EM [Tarragona], 21/4/1888)

En la tarde de anteayer domingo, fue encontrado el cadáver de un pobre viejo, debajo del tercer puente de la línea férrea de esta ciudad [Reus] a la Selva [del Camp], cerca el kilómetro 84.

Parece que dicho sujeto, llamado Ramón Cardellà Mateu, de 64 años de edad, natural de Valls, debió pasar por encima de dicho puente el sábado último, derribándole la fuerza del vendabal y causándole la muerte por la congestión cerebral que sufrió con la caída, resultando, además, con importante fractura en el omoplato.

Avisado el Juzgado instructor de este partido, constituyóse en el lugar del suceso, disponiendo el levantamiento del cadáver, al que se le practicó la autopsia en la mañana de ayer, por los médicos del servicio forense señores Borrás y Durán.

El desgraciado Ramón era un anciano sujeto, de barba blanca, que acompañaba casi siempre a los cieguccitos de esta ciudad que tocando la música recorren las calles de la misma. (DR, 8/2/1898)

Els qualificatius emprats sovint són els de vents huracanats, forts, extraordinaris, agreujats quan els acompanyava la pluja o el fred.

Si la destrossa afectava indrets o elements urbans coneguts i emblemàtics, la sorpresa deixava pas a l'admiració més fascinant:

El ímpetu del viento que reinó anteanoche hizo girones la bandera nacional que flotaba en el edificio de las Casas Consistoriales, la colocada en el terrado del edificio de Sanidad marítima y la del fuerte de Toro, rompiendo por mitad el asta que la sostenía. También el movimiento de las cortinas colocadas en los balcones del Palacio de

la Diputación, inclinaron uno de los candelabros rompiéndose tres o cuatro globos de cristal.

Antes de las diez era tan impetuoso el viento que llegó a mover dos o tres campanas de la torre de la Catedral oyéndose su sonido. (DT, 27/1/1878)

A les ciutats els diaris s'interessaven també per l'afectació urbana: els pals de les banderes en edificis oficials, les persianes i torretes de les cases, la polseguera dels carrers, els fanals, els vidres de les finestres, el trànsit de carruatges, etc.

Con el extraordinario viento que se dejó sentir en la tarde de anteayer, se rompió el asta de la bandera que oscilaba en el Instituto de 2.a enseñanza de esta ciudad [Reus] en celebración de los días de S.M. el Rey. (DR, 25/1/1881)

Un viento huracanado se dejó sentir en esta ciudad [Tarragona] y su término el domingo último, causando no poco daño a las plantas y amenazando con llevarse los árboles: tal era su furia. Ayer había calmado, con síntomas de convertirse en próxima lluvia. (DT, 1/5/1883)

Anteayer, viernes, se desencadenó verdadero vendabal. Viento intenso sopló durante todo el día, levantando nubes de polvo y convirtiendo un día de invierno uno del mes de agosto. (EV, 5/2/1886)

Durante casi todo el día de ayer estuvo soplando en esta ciudad [Reus] un furioso vendabal, que causaba molestias sin fin a los transeúntes por la polvareda que levantaba. (DR, 6/4/1889)

Durante la mañana de ayer sopló con tal intensidad un viento huracanado como pocas veces se ha sentido un temporal tan fuerte.

En la ciudad volaron por los aires macetas, persianas, chimeneas y se rompieron muchos cristales.

Derribó en las afueras de [l'església de] San Francisco una casilla del resguardo, se llevó parte del tejado en una dependencia del «Gasómetro tarraconense», derribó un carro en la calle de Apodaca y arrancó uno de los faroles de la rambla de San Juan y la baranda de un terrado de la plaza de la Fuente.

El huracán empezó hacia la media noche, rugiendo formidable entre diez y doce del día, desde cuya hora fue perdiendo su fuerza, aunque siguió el viento algo duro hasta la noche.

En el campo sufrieron considerablemente los árboles frutales, arrancando de cuajo bastantes algarrobos, y del manso del médico Sr. Piquer derribó el viento varios tabiques, siendo en gran número los carros que perdieron sus toldos. (DT, 10/4/1889)

La mar no se'n salva

La navegació marítima per la Mediterrània s'enfrontava a marejols i temporals capaços d'engolir, de vegades, les barques de pesca més menudes i de posar en perill els vaixells que no eren de cabotatge. Balandres, bergantins, bots, coques, fragates, llanxes, llaguts, llenys, velers i xabecs, tots fugien de les tempestes i, esparcits, cercaven refugi als ports més propers i segurs. Serveixin d'exemple alguns dels casos més impactants:

En la noche de anteayer se dejó sentir en esta ciudad [Tarragona] un fuerte viento del Noroeste que arreció a medida que iba acercándose el día. Los buques surtos en nuestro puerto tuvieron

tiempo de prepararse para resistir el vendabal que amenazaba, y merced a esta precaución se libertaron de sufrir averías que en otro tiempo hubieran sido inevitables. El mismo viento se dejó sentir ayer con más fuerza, aumentando su furia por intervalos. Los buques que estaban provistos de los útiles necesarios resistieron valientemente el huracán, pero garreando las anclas de un laúd, vino encima de un místico-goleta español y ambas embarcaciones experimentaron alguna avería. La lancha de auxilio prestó todos los servicios que le fue permitido dar a los buques, aunque en algunas ocasiones trataba en vano de poderlos prestar a los que lo necesitaban. Esta vez, como siempre, se ha notado la urgente necesidad de que se verifique la limpia de nuestro puerto. La parte de él que ofrece más seguridad, que es el trozo resguardado por el contramuelle empezado, es precisamente la que por el poco fondo con que cuenta está innavigable. Nunca nos cansaremos de reclamar que sea atendido nuestro puerto como merece, aunque estemos convencidos de que por ahora, y en mucho tiempo, no hayan de ser escuchados nuestros clamores. (DT, 13/3/1861)

Algunas de las barcas pescadoras del bou que se refugiaron anteayer en las playas de Torredembarra, Vendrell y Villanueva regresaron ayer a este puerto [de Tarragona] por haber cesado en parte el temporal de viento que ha reinado estos días. (DT, 27/1/1878)

En el mar el temporal tomó aspecto imponente. Sobre las ocho de la mañana y en vista de que el barómetro marcaba viento al N. O. temporal, el señor comandante de Marina del puerto, señor Hernández, ordenó a los buques extranjeros que echaran las vergas abajo y recalaran los

masteleros a fin de evitar que el viento tuviera donde hacer presa, pero dichas órdenes no fueron cumplidas. [...] comenzó a reinar deshecho temporal y los buques amarrados al muelle de Levante y los que estaban en franquía comenzaron a garrearles las amarras.

No aguantándole las del bergantín goleta italiano «Etra», este se fue encima del bergantín goleta «Teresa», de la misma nacionalidad, al que hizo rendir el palo trinquete.

El «Etra» picó el palo trinquete, pero la gente marina dijo ignorar las causas que a ello le obligaran al capitán. Ambos buques corrían peligro de perderse toda vez que con sus timones tocaban el fondo. [...]

El temporal era tan imponente, que el agua de la dársena saltaba encima del muelle de Levante y los buques que estaban en franquía y que garreando se acercaban contra este, irremisiblemente se hubieran estrellado si a las doce no hubiera calmado el viento.

Se calculan en 25.000 pesetas las averías sufridas por los buques «Etra» y «Teresa».

Otras embarcaciones también tuvieron averías, aunque de menos consideración. (DT, 10/04/1889)

Els sectors agrícoles i ramaders, dels més ressentits

En dependre les economies rurals de l'agricultura i la ramaderia, resulta lògic que la majoria de les notícies fessin referència a malvestats als conreus, especialment a l'arbrat i als sembrats.

Témese que el huracanado viento que desde anteayer reina, habrá causado destrozos en los arbolados. (DR, 26/1/1878)

A las atenciones y necesidades creadas por la paralización de la industria, se han añadido las desgracias y ruinas causadas por el aguacero y el vendabal en la inmediata población de Cambrils. (DR, 15/11/1879)

El juny del 1884, els pontarrins van tenir sobrats motius per plànyer-se pel mal temps.

Pont de Armentera, 4 de Junio.

El fuerte vendabal que reinó durante todo el día de ayer ha causado daños de consideración en los campos de esta comarca, habiendo arrebatado casi toda la fruta de los árboles y arrancado de cuajo a muchos de estos. Las cepas también han sufrido mucho, considerándose perdida por ahora más de la mitad de la futura cosecha, no habiendo experimentado menor daño los sembrados. (DR, 7/6/1884)

Pagès llaurant. Pere Català Pic, Camp de Tarragona, s/d (AGDT_AF004667)

Certament, es tractava d'una loteria macabra que podia afectar, el dia menys pensat, les poblacions més improbables. Totes tenien un patrimoni hortofructícola exposat a les inclemències del mal temps. Les referències no s'acaben mai.

El fuerte vendabal que en la noche del domingo se desencadenó en el término de Tarragona ocasionó según versión de varios labradores, la caída de la mayor parte de los frutos que se hallaban en sazón. (DR, 31/8/1887)

Entre los pueblos de esta provincia más perjudicados por el huracán del domingo último figura seguramente en primera línea el de Montroig [del Camp], en cuyo término municipal fueron tan grandes los estragos, que solamente puede formarse aproximada idea de los mismos con decir que se calculan en unos tres o cuatro mil árboles los que fueron tronchados o arrancados de cuajo por el furioso vendabal. (LA [Valls], 5/2/1897)

Vista general. Pere Català Pic, Valls, 1932 (AGDT_AF004849)

El viento impetuoso que reinó durante el día de ayer ha subido de punto en intensidad en la noche pasada y mañana de hoy, convirtiéndose en vendabal huracanado. El tránsito por las calles se hace penoso y difícil, y en el campo abundan las ramas desgajadas y los árboles arrancados de cuajo. Los perjuicios que habrá ocasionado son incalculables después que, gracias a la temperatura primaveral de que disfrutábamos, se engalanaban de flores los árboles y las vides mostraban abundantes brotes. (LA [Valls], 2/4/1897)

Pel que fa a la ramaderia, resultava costós haver de suspendre fires i certàmens, i quan no, patir la baixa aflluència de participants. La fira de bestiar de la capital de la Baixa Segarra es va veure afectada el 1877:

Dicen de Santa Coloma de Queralt, que se ha celebrado en dicha villa la feria de costumbre, reinando escasa animación a causa del viento frío y huracanado de estos últimos días. Se presentaron para la venta un buen número de caballerías, habiéndose efectuado algunas transacciones a buenos precios. (DT, 25/2/1877)

I l'any següent, la fira de Reus:

Con motivo del viento huracanado de estos últimos días, tuvieron que suspenderse en Reus algunas funciones públicas y bailes que debían celebrarse con motivo de las ferias que tuvieron lugar en aquella ciudad. (DT, 30/7/1878).

Pagès treballant. Pere Català Pic, Camp de Tarragona, 1925 (AGDT_AF004665)

La reacció als estralls causats al camp

Igual que en l'actualitat, regnava la impotència més resignada davant d'una calamitat mediambiental

sobtada. La prevenció brillava per la seva absència, i l'única cosa que es podia fer era avaluar i lamentar les pèrdues i tornar a endreçar-ho tot.

Les institucions governatives miraven de pal·liar els efectes causats, tant en la part humana (condols publicitats, funerals públics, rèquiems a les esglésies) com en la material (derrames, pensions a les vídues, exempcions contributives).

Forn ibèric. Pere Català Pic, Fontscaldes, 1932 (AGDT_AF004487)

En aquest sentit, la Diputació de Tarragona solia consignar en els pressupostos anuals de la corporació una partida anomenada «Calamidades», destinada a eixugar la despesa motivada pels estralls i els perjudicis soferts. Ara bé, aquesta mena de consignacions no sembla que fossin continuades sinó més aviat ocasionals, tal volta fruit de l'escarment d'una desgràcia recent. A més, la quantitat consignada era ínfima, de

manera que difícilment podia cobrir danys de certa magnitud, si no era testimonialment.

A través de les actes de la Diputació i dels fascicles del BOPT, conservats al seu Arxiu General (AGDT), es pot anar seguint el que diem, per bé que per a l'elaboració d'aquest article ens hem limitat a les notícies d'aiguats i ventades, i també de tempestes, que en ve a ser una barreja, i deixant de banda -potser per a alguna altra ocasió- gelades, inundacions, pedregades, plagues, sequeres i altres fenòmens.

Més efectiu era elevar a les autoritats estatals un prec d'exempció («perdón») de les contribucions, total o parcial, per tal d'ajudar les economies enfonsades amb els danys produïts a les collites. Aquests precs anaven acompanyats dels corresponents informes i declaracions sobre els estralls causats al tros de cada un dels afectats, que, elaborats per l'ajuntament, eren remesos a la Diputació, que els revisava i ordenava per municipis abans de tramitar-los al ministeri corresponent. Ignorem el grau d'efectivitat del sistema, però ja ens imaginem que a Madrid

Any	Consignació de despesa (en ptes.)	Motiu	Referència (data sessió del Ple)
1880	1500	Per remeiar desgràcies sofertes a Cambrils.	18/02/1880
1884	Transfereixen les 2.000 ptes. de la partida de Calamitats a la d'Imprevistos.		1/10/1884
1888	10.000	Consignades a la partida de Calamitats.	19/04/1888
1889	2.000	Es redueixen a 2.000 ptes. les 10.000 que es consignen a la partida.	11/05/1889
1890	19.452	Augment per les noves despeses.	11/08/1890
1891	10.000	S'ajunta a la partida de Calamitats la fil·loxera (82.013).	24/05/1911
1892	3.000	La partida de Calamitats es deixa a la meitat.	11/05/1892

Font: Font: Col·lecció d'actes de la corporació i de BOPTs. Elaboració pròpia.

A finals d'octubre del 1879 tota la costa mediterrània de llevant va patir les inclemències d'un terrible temporal que va provocar greus inundacions, especialment a Múrcia i Oriola, província per a la qual l'Estat demanava un ajut a les diputacions. La de Tarragona només hi va contribuir amb 500 pessetes «por haver ocurrido también en esta provincia desgracias semejantes que deben atenderse», i de pas els diputats aprofitaven per demanar la condonació de les contribucions de Cambrils, Batea, Roquetes, el Perelló i altres poblacions destrossades per «los últimos temporales» (ADT, 1879, 57-58). Efectivament, a Cambrils l'huracà, que va desarrelar i endur-se diversos arbres, va causar tals destrosses que es va haver de crear una junta de socors per recollir donacions. Els diputats tarragonins hi van disposar 500 pessetes (ADT, 14/9/1879 i 24/12/1879, 40 i 41).

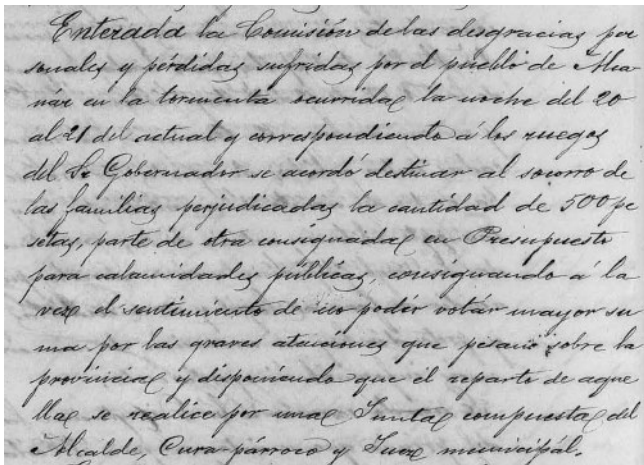
devien fer tot el possible per desestimar com més municipis millor.

Els aiguats també afectaven les vies de comunicació, abans de l'acció de la Mancomunitat: camins sense asfaltar que a l'estiu aixecaven espesses polsegures (polsegures) i a la primavera, amb el desglaç, autèntics estanys de fang, o carreteres costerudes, amb un ferm deplorable, que travessaven rierols (Güell-Perea 2019, 42-44), Així, el darrer dia de setembre del 1884 s'autoritzava el director de camins a inspeccionar el vial de Bellmunt a Falset «interceptado en el barranco del mas de Anguera, por efecto de los últimos aguaceros» (ADT, 30/9/1884, 324).

De vegades la forta pluja no arribava a la magnitud de tempesta, però l'aigua caiguda sempre feia mal, més

gran o més petit. A principis d'octubre del 1855 els empleats de la Casa de Beneficència es queixaven dels desperfectes causats per la pluja del 6 d'agost anterior (ADT, 8/10/1885, 323).

El Ple del 28 de setembre de 1888 va aprovar un subsidi de 500 ptes. per destinar-lo al socors de les famílies més perjudicades per la tempesta caiguda a Alcanar els dies 20 i 21 d'aquell mes. Per al repartiment es va resoldre la formació d'una junta integrada per l'alcalde, el rector i un jutge municipal (ADT, 28/9/1888, 266).

Acta del Ple de la Diputació de Tarragona del 28/09/1888 (AGDT)

Els diluvis més sonats

L'AIGUAT DE SANTA TECLA (1874)

Potser l'aiguat més fort, o en tot cas el més conegut, va ser el del 24 de setembre de 1874, conegut com a l'«aiguat de Santa Tecla». És, possiblement, el més remenat bibliogràficament, per la qual cosa no ens hi aturarem gaire; ens conformarem de donar un cop d'ull als expedients de l'AGDT. Aquells dies el servei de carreteres provincial va trametre alguns empleats a examinar i avaluar els danys soferts.

El ayudante Sr. Sanjuan, salió el 20 de los corrientes para inspeccionar el daño que habían causado las aguas del 1r temporal acaecido en la noche del 19, en la carretera de Reus a Riudoms, regresando al día siguiente 21. Que efecto del 2.º temporal y haver tenido noticia del peón que las aguas habían ocasionado mayores daños, volvió a salir el día 24 de nuevo, regresando el día 26. (AGDT, reg. 1982-11)

En una minuta sense data però d'aquells dies es pot llegir: «de la extraordinaria avenida del 23 de setembre p[róximo] p[asa]do [...] puesto que la impetuosidad de la corriente, además de otros desperfectos, no tan solo ha arrastrado el puente sobre el Riuet de Alcover, si que también los terraplenes con dos tapias intermedias» (AGDT, reg. 1982-12). Entre la documentació, es fa referència a una «memoria descriptiva de los daños que han experimentado las carreteras provinciales» i a un pressupost per reparar-los («el estadillo adjunto en el cual se precisan las cantidades puramente necesarias para la reparación de todos aquellos que han sido afectados por las lluvias de los días 19 y 23 de setiembre último»). El 9 d'octubre següent s'informava que «hoy he regresado de la salida que verifiqué el 5 de los corrientes con el ayudante 1.º Sr. Carbó al objeto de inspeccionar los daños y perjuicios que causaron en algunos edificios particulares que causaron las extraordinarias avenidas del 19 y 23 de setiembre último pasado». Encara el 21 d'octubre el peó de camins de la carretera de Reus a Riudoms manifestava als seus superiors que «el último aguacero ocurrido en la noche del 22 al 23 de los corrientes, además de otros desperfectos de menor importancia, habían cortado el terraplén por ambos lados, dejando completamente acilados los dos pontones situados en el Kº 19» (AGDT, reg. 1982-11 i 1982-12).

L'AIGUAT DEL 18 DE SETEMBRE DE 1890

Però a la documentació de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona hi apareix un altre aiguat prou terrible per dedicar-li un breu apartat. A finals de novembre del 1890, els diputats escoltaven horroritzats la carta de l'alcalde de Salomó en la qual descrivia la magnitud dels danys produïts per l'aiguat, que havia tingut prou força per derrocar diversos edificis, amb la lògica conseqüència de la pèrdua de vides humanes (ADT, 26/9/1890, 215-220 i 228-233, i 15/10/1890). Els efectes d'aquell aiguat encara es deixaven sentir molts mesos després, quan la Nou de Gaià demanava finançament per construir un pont i recompondre el camí veïnal, «destruido el primero en el torrente llamado de La Nou e inutilizado el segundo por los aguaceros que descargaron durante la noche del 18 de septiembre último» (ADT, 7/1/1891, 24).

Encara el penúltim dia del 1891 se'n parlava, al Ple de la Casa Provincial. Els diputats concedien un ajut de 500 ptes. a les deu famílies més afectades per aquella tempesta de feia més d'un any, a raó de 45 ptes. per

família, i les restants 50 es van destinar a les obres d'arranjament del torrent «causa del desastre» (ADT, 30/12/1891, 368-369).

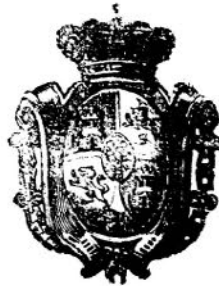
A mitjans de febrer del 1911 el BOPT publicava una circular del Govern Civil que informava del «violento temporal del 31 de Enero último» que havia deixat sentir «tristes efectos en todo el litoral, arrebatando la vida a un número considerable de pescadores» (BOPT, 37, 12/2/1911, 1).

* * *

Els fenòmens mediambientals sempre han format part d'aquell buit del coneixement humà que ha fet esparverar l'home davant la magnitud dels desastres de tota mena que, sobtadament i de manera imprevisible, i en poc temps, són capaços de deixar darrere seu. Això ha marcat la memòria humana, que n'ha volgut deixar testimoni present en escrits que encara esgarrifem en el futur, quan els llegim i rememorem._

Josep M. Grau Pujol

Boletín

Oficial

PROVINCIA DE TARRAGONA

Publicase todos los días excepto los lunes y siguientes á Jueves Santo, Corpus Christi y el de la Ascensión

Suscribese en la imprenta Sucesoras de J. A. Mel-ló, Rambla S. Juan, núm. 62, á 10 pesetas trimestre en Tarragona y 12'50 en el resto de España, pago por adelantado.

Se satisfará por adelantado el importe de los anuncios, edictos y demás disposiciones sujetas á pago.

PARTE OFICIAL DE LA GACETA

(Gaceta del 10 de Febrero)
PRESIDENCIA DEL CONSEJO DE MINISTROS

S. M. el REY Don Alfonso XIII
(Q. D. G.), S. M. la REINA Doña Vic-

toria Eugenia y SS. AA. RR. el Príncipe de Asturias é Infantes Don Jaime y Doña Beatriz, continúan sin novedad en su importante salud.
De igual beneficio disfrutan las demás personas de la Augusta Real Familia.

GOBIERNO DE LA PROVINCIA

Núm. 489

JUNTA PROVINCIAL DE AUXILIOS PARA LOS NAÚPRAGOS

TARRAGONA

CIRCULAR

El violento temporal del 31 de Enero último dejó sentir tristes efectos en todo el litoral, arrebatando la vida á un número considerable de pescadores y sumiendo en la mayor desolación á las familias de éstos.

Abriéronse, al noble impulso de la caridad, diferentes suscripciones destinadas á remediar en lo posible tanto infortunio, surgiendo, puede decirse que á un mismo tiempo, las iniciadas por el Excmo. é Ilmo. Sr. Arzobispo, el Sr. Comandante de Marina, el Excelentísimo Ayuntamiento y la Junta provincial de la Liga Marítima Española, y con el fin de aunar la acción de todas estas entidades y proceder con una mayor suma de acierto en el reparto de los socorros, se acordó refundir en una sola las suscripciones iniciadas y constituir una Junta provincial bajo la presidencia del M. I. Sr. Gobernador civil.

Al comunicar á las Autoridades, entidades y á los

habitantes todos de la provincia la constitución de la Junta, cree ésta inútil excitar su celo para que contribuyan al socorro de las familias de los pobres náufragos, pues en todas ocasiones la caridad ha sido ejercida con verdadera satisfacción y con largueza por los habitantes de esta provincia.

Tarragona 12 de Febrero de 1911.

FEDERICO SCHWARTZ, *Gobernador civil, Presidente.*—FRANCISCO VIDAL, *Arcipreste. Delegado del Excmo. é Ilmo. Sr. Arzobispo.*—PEDRO COBOS, *Alcalde de Tarragona.*—MIGUEL PÉREZ MORENO, *Comandante de Marina.*—AGUSTÍN FERRER, *Vicepresidente de la Junta provincial de la Liga Marítima Española.*

Dado el fin que se persigue, espero de los señores Alcaldes de esta provincia que, haciéndose intérpretes de los sentimientos que animan á la Junta provincial, procurarán que los elementos valiosos de sus respectivas poblaciones, realizando un verdadero acto de abnegación y desprendimiento, envíen á la expresada Junta la mayor cantidad posible, enjugando de este modo en gran parte lágrimas de dolor á las infelices familias que han quedado en la mayor miseria y desconsuelo.

Es un ruego que por su carácter humanitario espere ser atendido

VUESTRO GOBERNADOR

Fonts

Arxius

Arxiu General de la Diputació de Tarragona (AGDT): Actes corporatius (ADT) i Governació de setembre de 1874 (reg. 1982-11 i 12)

Hemeroteca

Diario de Reus (DR), *Diario de Tarragona* (DT), *El Mercantil* (EM), *El Eco de Valls* (EV), *La Actualidad* (LA)

Bibliografia

ALFONSO, E.; JÀVEGA, J.; BAIG, C.; MARSAL, G.; JANER, B.; CANALS, J. M.; ZAMORA, F.; FORT, F. «Estudi de l'evolució de la climatologia a la Conca de Barberà en els darrers cinquanta anys i les possibles repercussions en la viticultura del segle XXI». *Dossiers Agraris*, 11 (2009), 21-34 [RACO].

BARBERÀ I BOTA, Xavier. «Aiguats, inundacions i riuades originats a la Conca del riu Anoia al segle XIX». *Miscellanea Aqualatensia*, 18 (2019), 39-64 [RACO].

BARRIENDOS VALLVÉ, Mariano. «La recerca en climatologia històrica. Un debat necessari per al desenvolupament correcte de l'especialitat a l'àmbit de la Mediterrània Occidental». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 40 (1995), 19-32 [RACO].

– «La climatologia històrica en el contexto universitario español». *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 26 (2006), 41-63 [RACO].

BUSQUETS VALLCANERAS, Catalina. «Fenòmens atmosfèrics a la morfologia urbana de Mallorca: els

vents». A: *XXII Jornada d'Antroponímia i Toponímia*, Pollença, 2009. [Palma]: Universitat de les Illes Balears, 2010, 197-202 [Dialnet].

IGLÉSIES FORT, Josep. *L'aiguat de Santa Tecla* (23 de setembre de 1874). Barcelona: Rafel Dalmau, 1971 (Episodis de la Història; 156).

JÀVEGA BERNAT, Neus. «L'aiguat de Santa Tecla al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà (23 de setembre del 1874)». A: *Actes de les Segones Jornades del Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades. Els límits de la pressió humana en el medi natural*. Poblet i Vimbodí, febrer de 2006. [Barcelona]: Generalitat de Catalunya. Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet, 2006, 437-458 [Dialnet].

LLORENS I GRAU, Josep. «L'aiguat de l'any 1874 i el pont del ferrocarril». *Diari de Tarragona*, núm. 5163 (divendres, 21-9-2001), 55.

MARÍN RAMOS, Mercedes. «La dimensió geogràfica de la investigació contemporània en climatologia». *Revista Catalana de Geografia* [en línia], 1991, v. 9, 16. Disponible a: <<https://rcg.cat/>> [RACO].

MASALIAS ESCODA, Antoni. «L'aiguat de Santa Tecla». *L'Anguera*, 23 (novembre de 1997), 22-23.

MIRAVALL I DOLÇ, Ramon. *Flagells naturals sobre Tortosa: riuades, gelades, aiguats i sequeres, ventades i terratrèmols*. Barcelona: Tresmall, 1997.

RAMA CORREDOR, Eduard. «400 anys de fenòmens meteorològics extrems a la Seu d'Urgell». *Interpontes* [la Seu d'Urgell], 2 (2012), 113-135 [RACO].

ROM, Martí. «Ventades, aiguats, pedregades i neu (segle XIX)». *Ressò Mont-roigenc*, 16 d'abril de 2020. Disponible en línia a: <<https://ressomont-roigenc.cat/ventades-aiguats-pedregades-i-neu-segle-XIX/>>.

SERRA I PALLARÈS, Maribel. «Les gaianades del XIX». *La Resclosa* [Vila-rodonà], 14 (2010), 49-62.

La revista *La Riuada* va dedicar el seu núm. 9 (agost de 1997) al tema de les riuades de l'Ebre, amb diverses aportacions.

Documents sobre la incidència climàtica adversa en el medi humà

Els fenòmens meteorològics enfurismats

És tan cert que durant l'Antic Règim l'agricultura era el principal sector de subsistència com que el seu primer enemic era el descontrol d'una climatologia sobtada, impenitent i, a voltes, d'una virulència inaudita. Els temporals i les temperatures extremes eren (i són) factors capaços de sotragar el medi ambient amb calamarsades, pluges torrencials (aiguats que poden comportar riuades i greus inundacions), fortes ventades, tempestes amb activitat elèctrica (llampecs), pedregades, etc. Alhora, les baixes temperatures poden portar espesses boires, gelades intenses, nevades copioses; i, per contra, les altes temperatures, calorades sufocants, sequeres persistents i un evident perill d'incendi. I ja no parlem de sismes, terratrèmols ni activitat volcànica...

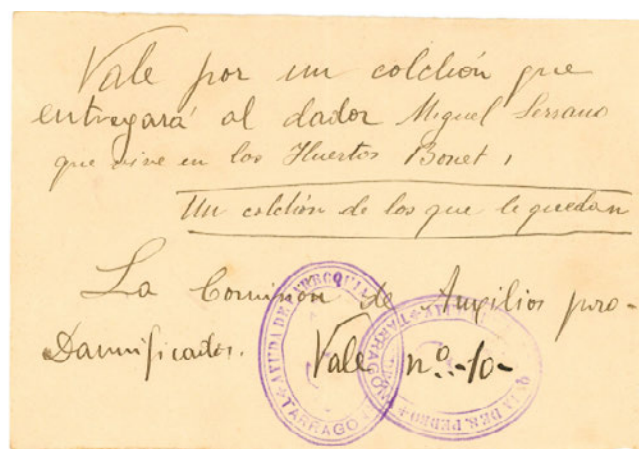
Com podem observar, quan la terra tus i esternuda, ja es poden preveure víctimes, algunes de mortals, i una destrossa generalitzada d'allò que l'home ha construït, edificat, plantat o conreat amb tant d'esforç. I el pitjor de tot és que l'home depèn dels habitatges i els conreus per a la seva subsistència.

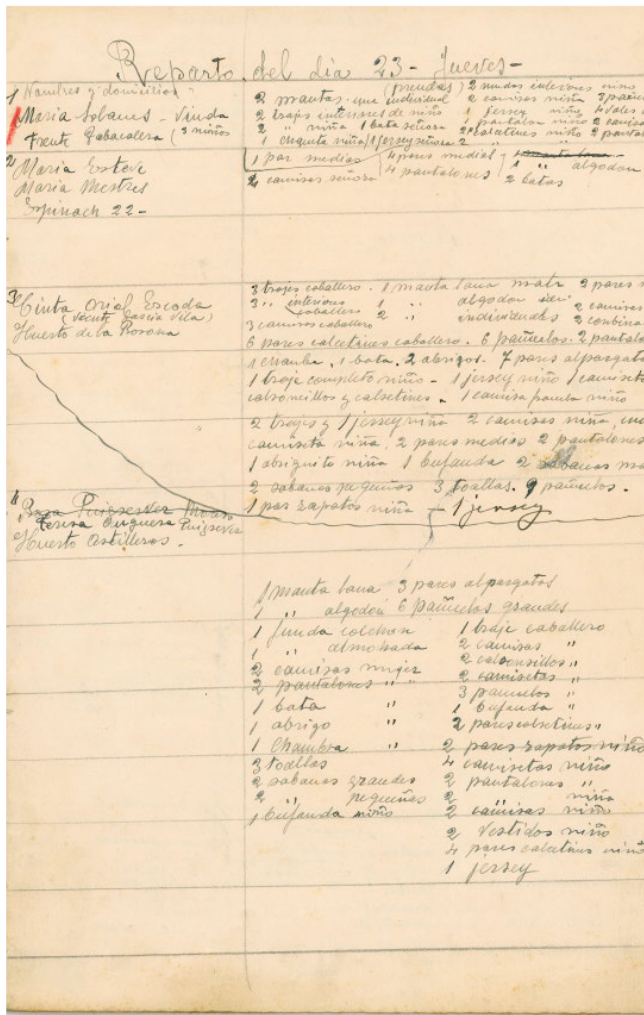
Veremadors treballant. Vallvé, Camp de Tarragona, 1920 (AGDT_AF5139)

L'auxili civil

Efectivament, els efectes dels fenòmens meteorològics no es podien preveure amb la suficient antelació, ni contrarestar quan més desfermats sacsejaven el cel; l'únic que s'hi podia fer, passat ja el tràngol, era llepar-se les ferides... I aquí és on comencen a actuar, per pal·liar els danys sobrevinguts, els organismes governatius, les institucions públiques i les entitats benèfiques, desplegant, en l'àmbit de llurs funcions, competències i jurisdicció, una sèrie de disposicions de caràcter urgent i extraordinari. Aquestes mesures eren conduents a evitar col·lapses, facilitar l'atenció als ferits, mantenir obertes les vies de comunicació i de transport, reposar béns, reparar infraestructures, alleugerir economies domèstiques, bonificar drets i propietats i, en definitiva, col·laborar amb qualsevol mesura que contribuís a ajudar els damnificats, rescatar hisendes arruïnades o donar un cop de mà a la reconstrucció dels béns dels afectats.

Rebut parroquial que val per un matalàs, de la Junta d'Auxilis als damnificats per la riuada de 1930 (AGDT, reg.1080-1)

Relació de peces de vestir necessàries per a les famílies afectades per la riuada de 1930 (AGDT, reg. 1080-1)

La Diputació de Tarragona

Les competències i el territori que abastava la jurisdicció de l'Estat, que delegava les funcions a les diputacions, feien d'aquestes l'organisme ideal per fer front

a aquesta mena de crisis. Els diputats tenien potestat per dictar disposicions amb efectes sobre un territori supracomarcal, fer d'enllaç amb el Govern central per informar i aplicar recursos, coordinar l'acció de municipis, associacions i voluntaris particulars, distribuir medicaments, mantes, aliments, aigua potable, etc.

Però, sobretot, els serveis que prestava a través de les seves oficines administratives cobrien tot allò relatiu al rescabament econòmic d'una despesa material tràgica. O sigui, rebre sol·licituds d'exempció, total o parcial, de les contribucions fiscals, per ordenar-les, corregir-les i donar-les el format normatiu adequat, i cursar-les a Madrid. Recordem allò que comentàvem al principi: les societats de l'antic règim subsistien, bàsicament, de l'activitat agrícola. En aquest sentit podem pensar que el grau de fam que patiria la gent més afectada, vindria determinat pel grau d'intensitat de la calamitat i la quantitat de dany causat a la collita.

Per descomptat, tota l'activitat que la Diputació de Tarragona desplegava per tal d'afrontar aquesta mena de contingències (especialment, aiguats, pedregades i gelades, les calamitats més perjudicials per a les collites) generava la corresponent documentació: s'obrien expedients, es desaven sol·licituds, se'n feien esments a les actes, es redactaven informes, s'elaboraven valoracions de costos, s'enviaven comunicacions, etc. Aquest rastre documental de la incidència dels fenòmens adversos de la meteorologia sobre el territori tarragoní és el que, tot seguit, exposem per tal de facilitar la investigació dels estudiosos del tema.

SECCION TERCERA.

De los perdones á provincias.

ARTICULO 31.

Considerándose perdon à una provincia los casos en que por una calamidad extraordinaria de piedra, inundacion ú otra irreparable, las pérdidas de las cosechas y ganados se extendiesen à la mayor parte de la misma provincia, qué es cuando, segun los párrafos terceros de los artículos 2.º y 8.º de esta Instruccion puede el Gobierno perdonar à los pueblos que mas hayan sufrido hasta una sexta parte de sus cupos, à reserva de proponer à las Córtes otro medio de reparacion si la calamidad mereciese mayor consideracion, será circunstancia precisa para la opcion al perdon expresado el que las Diputaciones provinciales en la primera sesion que celebren despues de acaecidos el hecho ó hechos, acuerden y dirijan al Ministerio de Hacienda las solicitudes del perdon respecto al todo de sus provincias, segun lo establecido en el artículo 53 del Real decreto de 23 de Mayo de 1845.

Si la Diputacion provincial no se hubiere para ello reunido en tiempo oportuno, hará en su defecto y à su nombre el Intendente de la provincia la correspondiente reclamacion acompañada de los expedientes de que queda hecho mérito y se hallaren concluidos.

Fragment d'un BOPT del 04/02/1848 on es parla sobre les exempcions fiscals ofertes als municipis afectats per una inundació (AGDT)

Núm. 427. Lunes 30 Setiembre de 1850. (8 cuartos.)

BOLETIN OFICIAL DE TARRAGONA.

GOBIERNO DE PROVINCIA.

Segun parte oficial inserto en la Gaceta de 25 del actual, S. M. la Reina (Q. D. G.) y su augusta Real familia continan en la Corte en movilidad en su importante salud.

Circular n.º 378.—Registro n.º 999.

Direccion de Gobierno.—Calamidades y Miasmas.

En mi circular de 21 del corriente inserta en el boletin oficial de 23 del mismo mes n.º 193 indiqué los males efectos, que habia producido à la agricultura del pais la impetuosa avenida de los rios Francolí y Gayà, debiendo ahora lamentarme de los estragos causados por el aguacero en los términos municipales de Valle, Vila, Aló, Puigpelat, Pont de Anadolera y otros.

El rio Gayà, à mas de haber destruido la cosecha pendiente de las propiedades ribereñas, ha inutilizado las sucesivas, esterilizando los campos, para cuya rehabilitacion imposible en algunos de ellos habrá de emplearse un gran capital. El agua de dicho rio no pudo destruir el puente llamado de Gayà, merced à su buena y sólida construccion, pero demostró parte de la carretera Rest inmediata, de modo que durante un dia quedó reducida la comunicacion de dicho camino à lo necesario para el paso de una persona, hasta que enterado por mi mismo del estado del camino mandé rehabilitarlo inmediatamente auxiliado del ingeniero civil de la provincia. El desbordamiento de las aguas del rio Gayà ha difundido el huido en los propietarios de Tamarit y Altafulla; así como el de Francoll en las de esta capital y otros pueblos ribereños.

La desgracia del aguacero ha obrado de hecho en los términos municipales de Valle, Vila, Aló, Puigpelat y otros, de modo que tenian anegadas las vecinas de aquellos pueblos.

El resultado de tan lamentable catástrofe ha sido el arruque à careca de mucho arbolado, el convertirse fértiles campiñas en aridas, como que hay puntos en que las tierras de viña no dan setegua de dicho cultivo, y la ruina de algunas casas, afortunadamente, sin ninguna desgracia personal, à excepcion de dos que hay que lamentar.

El torrente del Arboleda hizo detener todos los arroyos por espacio de 4 horas, ha producido tambien con el impetu de sus aguas notables perjuicios en los campos inmediatos, de modo que aquella villa histórica por sus infortunios ha participado de los efectos del lamentable suceso.

La fuerza del aguacero ha alcanzado tambien à las obras públicas: en el Coll de Lulla ha habido grandes desprendimientos no solo de tierras sino tambien de piedras: el puente del pantano se ha caido un trazo de las muras y torres en el puente de la Doga ha avensado rompió la presa en el barranco de S. Francisco donde hay un puente para el camino vecinal de Valle à Puigpelat, se ha roto por modo las Indas, destruyendo un muro y el ramilal; en el puente nuevo de Valle se ha roto un capizon.

Reservándome adquirir mayores y mas exactos detalles, debo como autoridad protectora, dar voz de alerta à los alcaldes y ayuntamientos, para que sin perjuicio de los expedientes, que deben instruir ante la administracion economica con arreglo al Real decreto reglamento de 23 de mayo de 1845, formen otro, donde consten no solamente como pérdidas la de la cosecha pendiente, sino tambien la de las sucesivas, efecto de la aversidad producida por la inundacion, y el interés de los capitales que se emplean para la rehabilitacion de las tierras y recobro de la vegetal, que se ha llevado el impetu de las aguas, y la diferencia de cultivo menos productivo en caso que existá para lo sucesivo, à fin de que teniendo yo à la vista todos los datos oficiales, pueda elevar al Gobierno de S. M. una sentida y razonada exposicion en favor del infortunio. Tarragona 29 de setiembre de 1850.—José Alca.

Circular n.º 379.—Registro n.º 1000.

Direccion de Gobierno.

A las 9 de la mañana del 20 del corriente aparecieron en el término de Alfarròs camino de Cornudella tres hombres sospechosos, los dos ar-

Extracte d'un BOPT del 30/09/1850 on s'esmenten els efectes d'un desbordament dels rius Francolí i Gaià (AGDT)

Els fons de l'AGDT

D'acord amb la seva funcionalitat, cada departament de la Diputació de Tarragona gestionava els tràmits de les competències que tenia encomanades. Els documents que ens interessin en aquest tema, doncs, es troben repartits en diferents seccions. Per tant, resulta més pràctic distribuir els pròxims apartats en calamiats que no pas en seccions administratives.

AIGUATS, RIUADES I INUNDACIONS

Quan les pluges són fortes, intenses i duradores, provoquen un deversall d'aigua que surt de la mare dels rius i discorre entre rierols, xaragalls i caminois inundant-ho tot, de manera que en aquests casos la supervivència rau en la possibilitat de pujar com més amunt millor. Solen ser pocs els desafortunats que no se'n poden escapar, però els estralls són horrorosos. Quan l'aigua es retira, apareix un escenari dantesco: el terra ple de tolls, i fora d'aquests, tot fang, ponts destrossats i cases inundades amb mig metre d'aigua bruta sobre la qual sura tot el paper i els objectes petits de fusta o plàstic; les portes i finestres arrencades, el jardinet del pati, desaparegut; els suburbis amb barraquisme, totalment aplanats.

Aquesta és, almenys, la impressió que es cova en la ment de l'investigador que consulta la documentació que s'aplega, per exemple, en els registres núm. 1982-11 i 1982-12, que corresponen al servei d'Obres Públiques, secció de Vies i Obres, any 1874. Es tracta de la documentació que ha estat emprada, en part, en l'article que acompanya aquest número de la revista. Amb això el que volem indicar és que a partir d'una data clau, corresponent a un aiguat conegut, es pot acudir a seccions amb documentació seriada per consultar, directament, aquell període concret. Ens referim a les

actes corporatives, el BOPT, Cultura o Governació; les dues primeres, consultables en línia, amb cercador (<https://arxiuenlinia.dipta.cat/fotoweb/>).

Un esment especial mereix la riuada del Francolí del 1930 (reg. 1080-1082), que va deure causar molts estralls en les propietats (hortofructícoles, barraquisme) situades a la vora de la seva llera, un riuet que, com tots els del vessant mediterrani, no s'empassa els aiguats igual que els altres, ja que aquests s'inflen molt i arrasen en crescudes exponencials. El Francolí és un riu menut, però les seves crescudes són famoses per l'espectacularitat que exhibeixen. La del 1930 va causar tanta destrossa que a la ciutat de Tarragona es va formar una Junta d'Auxili als Damnificats. En van deure ser moltíssims, atès que va ser la Diputació la institució que va assumir la tasca administrativa: rebre les sol·licituds o reclamacions, llistar-les, relacionar-les, ordenar-les i presentar-les en forma per tal que causessin l'efecte jurídic proposat. Resulta força interessant veure com van avaluar el roba que la tromba d'aigua s'havia endut cap a la mar, família a família, de tots el que habitaven l'horta de la llera del Francolí o residien als barracots del Serrallo. Sobre la base d'aquesta informació, es van expedir rebuts (*vales*), manuscrits però degudament signats i segellats per la parròquia de Sant Pere, per rebre un matalàs almenys («de los que quedan»).

Aquestes tres capsas d'arxiu, plenes de documents donen testimoni d'aquest esforç administratiu i, no menys, de l'econòmic pels danys causats en general. Les xifres que consten a l'acta del primer Ple postriuada (de 5 d'octubre) fan esfereir: 355.848 ptes. (només pel que fa a la reparació de carreteres i camins veïnals per restablir el trànsit i els transports, el cost pressupostat de la destrossa pujava a 135.000 ptes.).

Atesa la deplorable situació financera de la corporació provincial, els diputats van acordar demanar un emprèstic de 80.000 duros!

La riuada del 1930 també va afectar la zona de l'Ebre; a Benissanet la inundació provocada va ser costosa de dessecar, raó per la qual l'Ajuntament va demanar una subvenció a la Diputació (reg. 1023-7).

De pluges que haguessin causat aiguats de menor intensitat ens n'assabentem pels avisos de municipis afectats (cas de la Bisbal del Penedès, el 1900, reg. 2083-2) i per com reacciona el departament provincial corresponent, enviant equips i personal a reparar vials i dessecar els inundats que tallen les carreteres; així va passar el 1907 (reg. 2099-16). De vegades era l'ajuntament del terme municipal afectat el que prenia la iniciativa i proposava assumir les reparacions pertinents a canvi de restar els costos del contingent municipal, cas de Bot el 1897 (reg. 2069-4).

acompañar la circulación del género y surtir sus efectos en la cuenta corriente del destinatario.

6.º La circulación de estos vinos sin los vendis reglamentarios, constituye defraudación de la Renta, graduándose la multa por el alcohol que exceda de 16º centesimales; y

7.º Estas disposiciones entrarán en vigor el día 1.º de Enero de 1908.

De Real orden lo comunico á V. I. para su conocimiento y demás efectos. Dios guarde á V. I. muchos años. Madrid 16 de Octubre de 1907.—Osma. —Sr. Director general de Aduanas.

GOBIERNO DE LA PROVINCIA

Núm. 3525

CIRCULAR

Ante la inmensa desgracia que aflige á esta provincia por efecto del desbordamiento de sus ríos, principalmente por el Ebro, que ha inundado cuantas poblaciones hállanse situadas en su ribera, ocasionando en ellas, aparte de dolorosas desgracias personales, inmensos daños materiales, el Gobierno de S. M., atendiendo solicito á aliviar aquellos males y las más urgentes necesidades, ha dispuesto que del crédito de 1.250.000 pesetas recientemente votadas por las Cortes para el auxilio de los damnificados por las inundaciones en distintas provincias, se libren, como se han librado, á la orden de este Gobierno civil, diferentes sumas que hasta la fecha ascienden á 28.000 pesetas, de las cuales han sido repartidas personalmente por mí, según se me ordenaba, las 8.000 pesetas primeramente enviadas para remediar las más perentorias necesidades.

Pero debiéndose proceder ulteriormente al reparto de las 20.000 restantes, es necesario que para

que la distribución de ellas pueda, como debe hacerse, equitativa y proporcionalmente en relación á los daños sufridos, se organicen en cada localidad de las perjudicadas por la inundación Juntas compuestas de las personas más significadas en cada una de aquellas, á fin de que, una vez constituidas que sean, adquieran los datos y antecedentes necesarios de quienes fueren los perjudicados y la proporción en que lo han sido, para que, con conocimiento de ello, este Gobierno pueda acordar la distribución de los fondos aludidos en aquella equitativa proporción de que antes se ha hecho mérito.

En su virtud, he acordado que en los pueblos que al final de esta circular se relacionan, por ser los de que hasta la fecha se tiene conocimiento han sido damnificados, se constituyan «Juntas locales de socorro», compuestas del Alcalde, Cura párroco, Juez municipal y dos mayores contribuyentes, á fin de que, constituida que sea dicha Junta, de cuyo acto deberán remitir la oportuna certificación, procedan sin levantar mano á la averiguación de aquellos datos y antecedentes á que en un principio se hace referencia, y, relacionados todos, se envíen á este Gobierno civil sin pérdida de momento para, en su vista, proceder en la forma ya indicada al reparto proporcional á los daños sufridos por cada uno de los distintos pueblos damnificados.

Del celo y sentimientos humanitarios, así como del alto fin que la caridad encomienda á dichas Juntas, espero confiadamente toda aquella necesaria cooperación para

Fragment d'un BOPT del 30/10/1907 on es parla de les ajudes als damnificats per les inundacions provocades pel desbordament del riu Ebre (AGDT)

Després de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), el país va quedar-se amb ben poques infraestructures sense enfonsar-se. Les vies de comunicació –carreteres amb ferm, ponts o estacions de ferrocarril– havien estat un objectiu preferent de l'aviació nacional. S'hi devien fer unes mínimes intervencions, les quals resultaven del tot insuficients quan s'esdevenia un aiguat. Ens ho imaginem quan som davant d'expedients com el de Xerta del 1943 (reg. 2483-5), on es demanava una subvenció per a l'arranjament de dos ponts que havien quedat malmesos pels aiguats. O els que consignen l'elaboració d'informes sobre l'estat de les carreteres després d'uns aiguats (sempre el mes de setembre!), a través dels quals es materialitzava l'execució directa per administració de les obres més urgents de reparació, el 1949 i el 1950 (reg. 2203-3, 2530-11). O aquells que el 1951 mostren com es va acudir a l'arranjament de vials d'extenses zones de Gandesa, el Perelló i Tortosa (reg. 2535-6).

La dècada dels cinquanta no va ser millor. El 1957, la Pobla de Massaluca va necessitar que la Diputació li reconstruís un pontet que tenia al seu terme i que havia quedat malmès per la riuada del mes d'octubre. En l'expedient (reg. 2728-2) consten la sol·licitud de l'Alcaldia, informes, factures, liquidacions, plànols i una còpia del projecte d'obres. El 1959, els damnificats per causa d'un terrible temporal forcen els ajuntaments d'Alforja, Cambrils, Montbrió del Camp, Mont-roig del Camp, Vilaplana i Vinyols a trametre peticions d'ajut (reg. 1163-9). Aquell any, els danys causats a les vies de comunicació van suposar un esforç addicional de les brigades provincials de la Diputació, que van sortir a repassar el ferm de les zones afectades (reg. 2706-16 i 682-1).

En començar els primers dies de la dècada següent, tornaven les riuades i l'Ebre causava greus inundacions, com demostra un expedient on s'apleguen les comunicacions i els acords adoptats amb els municipis afectats

(reg. 1158-8). El 1964 els temporals tornen amb força inusitada. Veiem expedients de «conservació extraordinària» i de liquidació de lliuraments expedits durant el quart trimestre (naturalment!) per diverses despeses de manteniment o reparació de vials que afectaven poblacions com ara Bot, Constantí, Picamoixons, el Pont d'Armentera, Prat de Comte, Vilabella o Vila-rodona (reg. 2785-4). Aquell any el servei de Vies i Obres va ser dotat d'un pressupost extraordinari per finançar brigades mòbils, senyalitzacions a la xarxa i l'adquisició de vehicles, maquinària, estris i eines (reg. 2782-1).

Als anys vuitanta hi hagué uns aiguats a la Conca de Barberà i a Calafell (1984 i 1987) que van requerir un cop de mà de la Diputació (reg. 5547-1 i 5547-7), i ja en el segle XXI –2002, 2004 i 2006–, més desperfectes per reparar o refer en equipaments socials, com ara un poliesportiu a Alforja i el Col·legi Sant Rafael de Tarragona (reg. 845-4, 13099-17 i 12486-5).

Efectes de la riuada, Porrera, 1994 (AGDT)

Efectes de la riuada, Porrera, 1994 (AGDT)

L'any 1994 es produïa la riuada més important del segle. Els de la nostra generació, que ho vam viure, no havíem vist mai un riuet com el Francolí rivalitzant en volum, intensitat i ràbia amb el Roine. A Tarragona capital el riu s'ho va endur tot, però els ponts van aguantar. No van tenir tanta sort poblacions com Aiguamúrcia, Alforja, Porrera, la Riba o Vilaplana, que van requerir la intervenció dels serveis de la Diputació (reg. PRC 1997, 6243-2, 6246-1, 8336-3), Per descomptat, no es va deixar perdre l'oportunitat de crear una bossa solidària en forma de préstecs triennals i subvencions, una generosa derrama que, lògicament, va administrar l'ens provincial. És per això que l'AGDT en conserva els expedients (reg. 3595-17, 4490-1, 4490-2, 4490-3, 4492-1, 4493-1). Com igualment va seguir fent de llavors ençà, atès l'aiguat caigut el darrer any del segle/mil·lenni, entre el 21 i el 25 d'octubre del 2000. Aquesta vegada dels préstecs quinquennals se'n van beneficiar poc menys d'una vintena de municipis (reg. 3595-19, 5659-1, 5658-1, 5657-2, 5657-1, 5660-1, 5656-1/3).

Efectes de la riuada, Alforja, 1994 (AGDT)

PEDREGADES

L'aigua és un element indispensable per al conreu agrari, sempre és bo tenir-ne; això sí, dosificada i a una temperatura estable. Aquest comentari el fem pensant en les pedregades, sovint en forma de glaçons. Si, en lloc de ser degudament regades, les plantes reben una pluja sistemàtica de pedra esmicolada (d'una mida que pot anar de la d'un cigró a la d'una nou) o de glaçons, per menuts que siguin, corre el risc de perdre's. Les pedregades fortes tenen la capacitat d'arruïnar collites senceres, picant els fruits i fent-los malbé. I poc s'hi pot fer, per no dir res. D'un dia a l'altre i en qüestió d'unes poques hores, els pagesos petits propietaris podien passar a un estat ruïnós i veure's impossibilitats de contribuir fiscalment. I això sí que no podia ser, encara que s'enfonsés el món! Per tant el Reglament provisional de la Contribució Territorial, de 30 de setembre de 1885, regulava el procediment de commutació, total o parcial, dels municipis afectats. Però hi havia «trampa»:

la quantitat condonada als municipis afectats, establia, «será a más repartir en el siguiente año económico entre los demás pueblos de la provincia». L'Estat es mostrava novament inflexible davant d'una situació justificada i verificable d'impotència financera a l'hora de cobrir les obligacions fiscals.

Efectes de pedregada sobre vinya. Ramon Castellví Bargalló, el Molar, 1950 (AGDT)

Els veïns més grans del Molar encara recorden, durant la pedregada del 1955, la visita del governador civil, el qual, davant les lamentacions dels pagesos, els va respondre, sec i amb un punt de sornegueria, que ell no podia posar un paraigua en cada vinya. Amb tot, la Diputació de Tarragona va ser sempre part activa en les demandes de commutacions fiscals per ajudar a subsistir els pagesos afectats. L'ajuntament rebia les seves sol·licituds, les ordenava i classificava, n'obria expedient individual i s'assegurava que no hi faltés cap dels requisits exigits; llavors, les passava a la Junta Pericial local, que n'avaluava les pèrdues i suggeria una rebaixa proporcionada de la tributació fiscal o la seva commutació aquell exercici. És de suposar que l'aprovació i l'ajustament fiscal anaven a càrrec dels diputats i potser, previ informe, amb el vistiplau del governador civil o una altra autoritat estatal. Així dit, sembla un sistema comprensiu amb la realitat del món pagès.

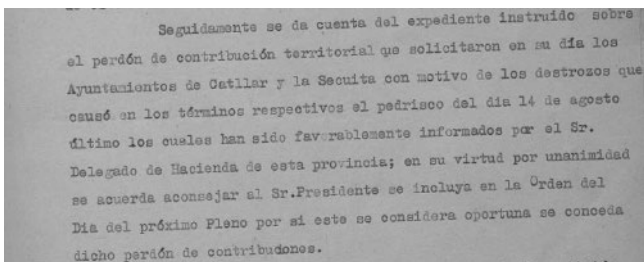
Trencadissa de persianes de fusta, amb motiu de pedregada. Ramon Castellví Bargalló, el Molar, 1950 (AGDT)

Així, l'any 1915, a través del departament d'Intervenció es va concedir una rebaixa de la contribució per tal de rescabalar els afectats de la pedregada caiguda el 16 i el 17 de juny. Llavors, se'n van beneficiar els municipis de Barberà de la Conca, Benissanet, Cornudella de Montsant, l'Espluga de Francolí, Figuerola, els Guaimets, el Mas-roig, el Molar, Montblanc, Móra d'Ebre, Móra la Nova, Nulles, Pira, Puigpelat, Puigtinyós (l'actual Montferri), Renau, Riudecanyes, Sant Jaume dels Domenys, la Secuita, Solivella, Tivissa, Vallmoll, Vilabell, Vilaverd, Vimbodí, etc. (reg. 1219 i 1220). Que entre les poblacions afectades hi hagi Tivissa i Sant Jaume dels Domenys ens indica que aquesta calamitat pètria es va estendre, gairebé, d'una punta a l'altra de la demarcació i que es va concentrar, sobretot, en el Camp de Tarragona i la Conca de Barberà. La magnitud del desastre devia ser molt alta, de manera que seria interessant veure com es va resoldre la qüestió fiscal. Si no complementem aquesta exposició amb l'anàlisi d'alguns expedients, que seria el més procedent en aquest punt, no és per altra cosa que per mantenir ín-

tegra una informació que toca extreure als usuaris i investigadors que consultin aquest ric fons documental; la nostra feina es limita a assenyalar on es poden trobar les dades de cada tema i aspecte de la qüestió.

Altra vegada és a través de la secció de Vies i Obres que ens assabentem d'una pedregada caiguda en dues fases, una el dia 7 i l'altre el 17 de setembre de 1921, la qual va causar uns quants desperfectes a la carretera entre Ulldecona i Alcanar dels quals es van ocupar els serveis de la Mancomunitat de Catalunya, la institució governativa vigent en aquells moments (reg. 899-1).

Les dues dècades després de la Guerra Civil van ser les més copioses en pedregades, ja que, llevat de la del 1955, durant la resta d'anys es van tramitar escasses sol·licituds de commutació. N'hi va haver una el 8 d'agost de 1944 que va afectar Arnes, Horta de Sant Joan, Llorenç del Penedès i Paüls (reg. 1139-1 i 1139-2); una altra entre el 15 i el 16 de juliol de 1947: Gratallops i la Figuera (reg. 1139-3 i 1139-4); dues pedregades el 17 de juny i el 27 de juliol de 1952: Bellmunt del Priorat, Falset i Mont-ral (reg. 1139-5/7), i l'any següent, el primer dia de juliol, una que devia ser de les petites, ja que només va fer els tràmits Vilalba i els Arcs (reg. 1139-8).

Fragment de l'Acta de la Comissió de Govern de la Diputació de Tarragona del 30/11/1950, on es parla de l'exempció de la contribució territorial sol·licitada pel Catllar i la Secuita, municipis afectats per la pedregada de 1950. (AGDT)

Si pel nombre d'ajuntaments que presentaven la sol·licitud de commutació tributària entenem la magnitud dels estralls causats a les collites, la que va caure el 12 d'agost de 1955 devia ser amb ous de

Pasqua de marbre massís. Van ser vora d'una vintena els ajuntaments que van moure papers: Bellmunt del Priorat, Cabassers, Cabra del Camp, Cornudella de Montsant, la Figuera, Garcia, Gratallops, el Lloar, el Molar, la Morera de Montsant, el Pinell de Brai, el Pla de Santa Maria, Poboleda, Torroja del Priorat, Vallclara, la Vilella Alta i la Vilella Baixa (reg. 1139 i 1140).

Conscients que no era possible evitar els fenòmens climàtics adversos i que només es podien pal·liar i compensar, la pedregada del 10 de juny de 1957 va motivar un seguit de gestions per part de la Diputació, els serveis de la qual comptaven amb croquis de la situació. Alió, Bràfim, Nulles, Rodonyà, Salomó, Vilabella i Vila-rodona són alguns dels municipis que van ser damnificats (reg. 1150-13).

l'any 1963 va haver-hi una nova pedregada, que va provocar una política d'ajuts dissenyada des del departament de Governació i l'elaboració d'una memòria del Servei Meteorològic Nacional que promovia la instal·lació de màquines de iodur de plata, element químic capaç d'alterar l'estructura molecular dels núvols sobrefredats, la qual cosa, en determinades circumstàncies, resulta d'una gran utilitat a l'hora d'evitar llampecs i pedregades. Semblava ser una mesura de prevenció en la qual, nosaltres, llecs en aquest tema, no aprofundim més (reg. 1168-29, 1190-12 i 1190-17).

GELADES

Les gelades són molt poc freqüents a les comarques meridionals, però, per contra, esdevenen letals arreu i no sols en determinades zones. Així, veiem un gran nombre d'expedients per sol·licitar la commutació de la contribució territorial en relació amb aquest fenomen. El tercer dia de maig del 1945 els termòmetres van caure en picat i es va produir una forta gelada que ho devia matar tot. Van cursar expedient de commutació

tributària els municipis d'Arnes, Ascó, Barberà de la Conca, Blancafort, Bot, Cabra del Camp, Capafonts, Caseres, Corbera d'Ebre, l'Espluga de Francolí, la Fatarella, Gandesa, Horta de Sant Joan, Miravet, Montblanc, Prades, Rasquera, Solivella i Vimbodí (reg. 1104-1/7 i 1107-7). Altra vegada va resultar molt afectada la Conca de Barberà (7 de 29, el 24 %, una quarta part).

Processó enmig de la nevada. Ramon Castellví Bargalló, el Molar, 1950 (AGDT)

Quan va tornar a gelar, l'hivern del 1956, la Diputació estava preparada per superar la contingència i, també, per aprofitar-la i girar la truita. Efectivament, la capsa amb el reg. C79 STE conté un plànol d'1:400:000 acolorit amb diverses tonalitats que indiquen els diferents nivells de gravetat. Són costos, alguns més alts que d'altres, sobre la base del dany produït, i aquella manera gràfica de presentar-los ajudava considerablement a calcular les derrames. Les dues capsas que queden sobre aquesta gelada apleguen les sol·licituds desestimades i la reclamació d'una nova revisió extraordinària de les bases tributàries (reg. 1150-9 i 1150-1).

* * *

Nevada. Tarragona (Passeig de Sant Antoni), 15 de desembre de 2001 (AGDT0019481)

La temàtica d'aquest fons documental espars no és únicament útil per a l'estudi de la climatologia històrica, ja de per si prou interessant. Amb algunes de les dades es poden dissenyar planimetries d'afectacions meteorològiques per municipis i fer recàlculs de les derrames concedides, per comprovar si realment s'ajustaven en proporció a les pèrdues dels afectats (o si resultaven més beneficiats els membres o parents dels integrants del consistori municipal o de les juntes pericals locals). Per què la valoració de les finques i els conreus es feia sobre la base de les estimacions d'aquestes juntes i no a partir del cadastre, anualment actualitzat? S'imposa una contrastació. ¿Es van produir fraus en el repartiment de les quotes? En quina proporció? També caldria saber si entre els municipis afectats eren igualment damnificats els que arrossegaven deutes tributaris pendents i quina era la normativa vigent per a cada situació. ¿Va haver-hi derrames (ajuts, subvencions o indemnitzacions) o commutacions tributàries? I les assegurances? Com podem veure, no són pocs els interrogants que es van obrint, com tampoc ho són els àmbits i els enfocaments que es poden donar a la informació que conté aquesta documentació. Uns interrogants que només es podran contestar amb estudis elaborats a partir de la consulta dels investigadors que hi estiguin interessats._

Eugeni Perea Simón

Avui conversem d'arxius amb Eugeni Perea Simón (Riudoms, 1953). És doctor en Història Moderna per la Universitat de Barcelona, professor d'Història Moderna i Contemporània a la UNED i, fins a la seva jubilació el 2019, va dirigir l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona.

Eugeni Perea entrevistat per Kelma Martínez a les instal·lacions de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona, ubicades a la Canonja (AGDT)

En primer lloc, Eugeni, volem agrair-te la teva col·laboració. Ets un perfil molt interessant per a nosaltres, ja que has estat arxiver general de l'AGDT, així com usuari d'arxius en les teves tasques d'investigació. Amb gairebé un quart de segle a les espatlles de l'AGDT, tu que n'has estat una de les seves ànimes, quina valoració en fas?

La primera i més important valoració l'hauríeu de fer vosaltres, que sou els hereus de la feina feta, i sobretot els usuaris del servei, tant els interns, els de la mateixa Administració, com els externs, els investigadors. És bo, just i necessari analitzar i comparar. Dit això, a

mi em sembla que vam iniciar la reforma de l'Arxiu en un moment clau, quan Catalunya prenia bona consciència del que signifiquen els fons documentals i les administracions hi responien favorablement.

L'Arxiu de la Diputació de Tarragona aleshores era un dipòsit documental, amb una plantilla de només dues persones que, malgrat la seva encomiable voluntat i capacitat de servei, no tenien la preparació tècnica ni els recursos per emprendre una modernització que era del tot imprescindible, urgent. En fer-me càrrec del servei i veure les problemàtiques en les quals estava immers, el primer que vaig fer va ser prendre el pols als seus responsables polítics, des del president i diputat responsable de Patrimoni a la Secretària General de Governació, per veure com podíem respondre, tots plegats, a allò que jo els demanaria per convertir els dipòsits de paper en un arxiu gestionat.

He de dir que la resposta va ser bona des d'un bon principi, tal vegada perquè no els vaig mostrar mai el pla complet sinó per fases; altrament, potser s'haurien espantat i el resultat n'hauria sigut un altre.

Aquella primera plantilla de dues persones que vaig heretar es va anar multiplicant amb el pas del temps, fins a arribar als set funcionaris amb què vaig tancar el cicle, unes persones, gairebé totes, amb titulació professional i, més important encara, amb una vocació arxivística del tot admirable. La dispersió de dipòsits arreu del territori va confluïr, finalment, en un arxiu únic, de nova planta, amb seu a la Canonja.

**Com van ser els teus inicis en el camp de l'arxivística?
Quan va ser el primer cop que vas posar els peus en
un arxiu i per què?**

La primera vegada que vaig posar els peus en un arxiu va ser en el Diocesa de Tarragona, que aleshores dirigia l'estimat amic mossèn Salvador Ramon Vinyes, el qual em va ajudar molt en la meva tasca neòfita d'investigador; amb molta paciència, m'instruïa en la paleografia i a entendre conceptes i contextos històrics. «L'Església té conceptes i un vocabulari propis, i no conèixer-los duu a males interpretacions», em deia. El fet que anys enrere el mossèn hagués estat de vicari a Riudoms, d'on era jo, va facilitar aquesta bona entesa i l'accés a fons i documents que sovint no es trobaven a les fitxes o els catàlegs de la sala.

Aleshores, i això ho he vist en infinitat d'altres llocs, existia un concepte de privatització de la documentació per part dels arxivers. Semblava que fos seva, la documentació! Per això, en reacció, quan em vaig fer càrrec dels arxius de la Diputació de Tarragona, el primer que vaig fer va ser catalogar, inventariar i donar a conèixer el que teníem per facilitar tres coses que em semblen fonamentals en aquesta gestió: identificar i controlar la documentació, donar a conèixer el que tens i facilitar els camps d'investigació per als historiadors. L'interès que em va fer acostar a l'Arxiu Arxidiocesà va ser el de documentar el meu primer llibre, que va ser sobre la toponímia de Riudoms. Devia ser cap als anys setanta del segle passat, ja veus si n'ha passat, de temps!

Segur que durant la teva vida laboral has viscut moltes anècdotes. Ens en podries compartir alguna?

És clar, moltes, sí, però em temo que per a vosaltres resultaran increïbles, per esperpèntiques, impossibles avui dia; com tot, cal contextualitzar i situar els fets en el moment i el temps. ¿I si jo ara et digués que

als arxius de la Casa de Medinaceli de Sevilla, per exemple, era normal trobar-hi més d'un ratolí o rata, no pas consultant documentació sinó passejant-se per uns soterranis que podien estar, alhora, rabejant d'aigua? ¿I si et digués que per complaure determinat arxiver, abans de donar-te la capsa de documents demanada, l'acompanyaves, escopeta de balins en mà, a pujar al colomar per espantar les aus que envaiïen terrats i teulades del Palau Arquebisbal, empastifant-ho tot de gallinassa? ¿I si et digués que en més d'un arxiu et deixaven treure documentació per anar a fer fotocòpies al carrer? Es tracta d'anècdotes que, en omplir-se d'humanitat i bonhomia, acaben adquirint categoria.

Sovint alguns pensen que els arxivers i la gent de cultura, en general, som gent tibada i múrria, com el monjo d'*El nom de la rosa*, d'Umberto Eco, seriosos com si ens haguéssim empassat un mànec d'escombra, i no, no som així. Seriosos sí que ho som, en el treball i la responsabilitat, però qui et priva de fer la feina amb humor i imaginació? El poeta Maiakovski deia que a ell només li interessava allò que li produïa alegria. Doncs això.

Podries dir-nos algun arxiu on no hagis estat mai i al qual t'agradaria molt anar, o bé que tinguis pendent de visitar per fer-hi recerca?

A mi un arxiu m'atreu pel contingut que pugui tenir i la seva relació amb el treball que aleshores estigui fent. Visitar per plaer estètic o cultural un arxiu pot ser interessant, però no és el que a mi em motiva inicialment. Amb tot, he estat en gairebé tots els arxius provincials d'Espanya, per intercanvi de treball i coneixement professional mentre vaig dirigir el de la Diputació de Tarragona, i en tots hi he trobat sorpreses i interès, com el de Salamanca, al Palacio de la Salina. Els edificis físics, antics o moderns, són un altre pol d'interès de l'arxivística: passadissos, portes secretes,

laberints de paper com a l'obra de Saramago... D'entrada, no tinc cap arxiu d'interès preferent per visitar, encara que confesso que passejar-me sol pels arxius secrets vaticans, sense ningú al meu costat que em destorbi, és un dels meus somnis íntims! Aturar-me aquí o allà, tocar un pergami, un lligall, olorar un teixit, fixar-me en una cal·ligrafia, prémer un plom, veure els miniats, la tinta...

També he somiat amb l'arxiu dels mormons a Utah, ubicats a dos-cents metres sota la terra de les Muntanyes Rocoses, on tots els batejats hi som en registres microfilmats... De moment, però, m'he de conformar i adaptar amb el reglament en mà: consulta en sala, prèvia citació, i amb tots els controls físics i electrònics que calgui. Ja veus que de l'arxiu més antic del món passo al més modern i universal!

Primer pla de l'anterior director de l'AGDT durant l'entrevista

Què creus que aporten els arxius a la societat i què més podrien aportar?

Em sembla que les institucions, sobretot les petites, els ajuntaments del país, i la gent en general, no són prou conscients de la dimensió i el poder real dels arxius, de la seva polivalència i riquesa transversal, del que ens aporten o poden aportar. Massa sovint pensen que un arxiu és un dipòsit de documents i prou, i sí, ho són, no es pot negar, però és l'investigador, i abans el gestor documental, els qui han de saber explorar, esprémer, relacionar i vincular els dipòsits per fer-los acostar a la gent i treure'n profit. Per exemple: els arxius de les diputacions catalanes pateixen, per part dels investigadors, una certa infravaloració respecte als seus continguts, per la modernitat que tenen, del segle XIX ençà. Quan es constitueix l'Estat liberal, a inicis del segle XIX, a Espanya les diputacions hereten els fons de les antigues administracions, entitats i organismes medievals i moderns i se'n fan càrrec, de manera que una diputació creada el 1833, per exemple, pot conservar fons documentals medievals. És normal. A Catalunya, però, això no passa, i l'únic fons que conserva de manera general la nova Administració provincial és el de la Beneficència Pública, perquè la resta es traspasa a altres arxius.

La migradesa dels fons documentals dels arxius provincials catalans, a més del rebuig que crea la paraula *província*, ha fet menystenir-los, infravalorar-los. Ara bé, jo aleshores preguntaria: Si vols conèixer com evoluciona la xarxa viària catalana, posat el cas, on hauràs d'anar a raure? Si vols conèixer qualsevol aspecte econòmic o social contemporani, de salut, finançament o esports, quins fons documentals cercaràs, i on? No parlem ja del fons documental de la Beneficència Pública, indispensable de consultar per saber sobre demografia, pensament, assistència social, salut física o mental, etc. Però encara hi ha un fons documental que són molt pocs els qui s'han atrevit a explorar i investigar, pel qual tinc especial interès: el dels butlletins provincials de l'Administració pública.

Els mateixos investigadors creuen que un butlletí és bibliografia, quan no ho és: un butlletí és un aplec de documents i, com a tal, dona fe de fets i realitats, de voluntats i de projectes d'àmbit local o supracomarcal.

Mira, recordo que, fa molts anys, un historiador perspicaç va voler conèixer la recepció de la veu del Papa a la seva diòcesi i, per saber-ho, saps què va fer? Doncs llegir els butlletins de la diòcesi i veure quins documents papals s'hi publicaven. D'aquesta manera va poder documentar la recepció o rebuig a la veu del Papa entre les diòcesis espanyoles durant el franquisme. Doncs igual es pot fer en molts altres camps. Jo ara mateix estic treballant en una monografia sobre la postguerra espanyola del 1939, vista a través de la documentació oficial publicada en els butlletins, la relació que té amb els pobles de la demarcació, etc. I si em disculpes la immodèstia, el meu darrer llibre, *Safareigs i banyeres. Bugaderia, higiene, sanitat i literatura al Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre (s. XIX-XX)*, no hauria estat possible de cap de les maneres sense la font dels butlletins provincials. Resulta sorprenent veure la quantitat d'informació que aquests butlletins contenen i que potser no trobarem en altres fonts; a més, aquí la podem trobar poble a poble, de manera que això ens permet compulsar-la i agrupar-la.

Un arxiu pot aportar molt a diversos i diferents camps de l'interès social i cultural del país. Per exemple, tot allò que fa referència a literatura i audiovisuals i arxius. A propòsit, tinc força embastat un treball sobre aquesta qüestió, que vaig iniciar per a un congrés a Cantàbria l'any 2003, amb Ramon Alberch i Antonia Heredia, els resultats del qual són fascinants: què han dit els escriptors sobre els arxius, com els veuen, com els descriuen, quins relats expliquen, quin paper tenen en la mentalitat de la gent... Els fons d'un arxiu són gairebé inesgotables, disposen d'un sòl ric i amb

moltes vetes documentals per explorar. No hi ha arxius petits o grans, humils o grandiosos, sinó arxivers i investigadors que saben fer punta al llapis! En un arxiu, com es diu a l'*Electra* d'Eurípides en un altre context, no ens hi manca res per estar ben informats.

Penses que, en general, els arxius fan una bona difusió? Se'ls coneix prou? Què en milloraries?

Mira, en general, jo crec que els arxius fan prou difusió de continguts i dels serveis que s'hi presten, sovint des de plataformes diverses: escolars, universitàries i socials. Es fa pedagogia, s'organitzen jornades de portes obertes, s'entra en laberints detectivescos i de misteri per atreure l'interès de petits i grans, es fan mans i mànigues per captar la gent, perquè els visiti i, sobretot, hi entri, s'hi interessi, investigui i hi aportï la seva veu. Tothom té un primer interès particular i familiar per entrar-hi i treure'n profit, des de la microhistòria familiar fins a la d'àmbit local, la seva genealogia, les imatges del seu temps... Si, malgrat això, els arxius no es coneixen prou o tenen pocs usuaris, crec que no és per manca d'informació, sinó perquè saben que fent investigació no s'hi guanyaran les garrofes.

Malgrat tot el romanticisme que els gestors documentals puguem implementar, és el diner el que mou el món i, en aquest sentit, qualsevol bona investigació hauria d'estar remunerada. Quin interès pot moure algú a treballar durant temps en una investigació que sap que no li reportarà ni un cèntim, tot al contrari, que haurà de sufragar-se moltes despeses ell mateix? Mentre la investigació no estigui pagada adequadament, ja pots predicar sobre el valor i interès d'un arxiu... Recordo que no fa pas gaires mesos, treballant a l'Archivo Histórico Nacional, de Madrid, em vaig trobar amb un hispanista alemany que investigava sobre l'època dels Trastàmara, en la transició del món medieval al modern, i com que era molt jove li vaig preguntar si ho feia per

a la seva tesi doctoral. La resposta va ser dir-me que no, que només era llicenciat, però que col·laborava amb una fundació cultural que subvencionava estudis sobre història europea. En una altra ocasió, en una trobada d'arxius de diputacions celebrada a Badajoz, vaig saber d'un cas semblant: entre els participants de la trobada hi havia un home sud-americà que vivia, i no pas malament, del treball d'investigació que feia per a una universitat alemanya.

L'Eugeni i la Kelma en un moment de la seva conversa

Com pots veure, la difusió d'arxius i continguts ha d'anar acompanyada, invariablement, d'incentius econòmics. El temps dels erudits dedicats al servei de la història pàtria, *ad maiorem Dei gloriam*, ha de passar a millor vida. Quina inversió de temps i diners no haurà de fer un investigador per obtenir un bon treball, del qual més tard es beneficiarà de franc la societat? I quins seran els seus guanys econòmics personals? Per altra banda, el voluntarisme sovint porta a treballs deficitaris, poc o gens contrastats o tutelats, fets en el pitjor dels caires localistes, però com que són fets de bona fe, doncs s'ha de perdonar, no es pot exigir més i d'aquesta manera s'acaba sent acrític... Si la investigació no es paga, la convertim en la ventafocs de les ciències. Així no es fan estructures d'estat! Ho sento, però algú ho havia de dir.

Diries que els arxius són prou accessibles? Per què?

Crec que, en general, la bona i general accessibilitat dels arxius és un fet inqüestionable. S'hi pot accedir físicament i telemàticament en molts dels casos. Ara bé, això és per als arxius reglats; una altra cosa és per a arxius municipals o parroquials, que sovint s'ajusten més a la disponibilitat dels seus responsables, que és arbitrària. Alguns municipis, malgrat que per llei hi estan obligats, no disposen d'arxiver i no tenen catalogats els seus fons, de manera que accedir-hi i treballar-hi pot ser complicat. En això també mana l'economia, i una legislació que sovint es queda només en la regulació, que no pot seguir en la seva aplicació. Som un país que fa lleis però que després no té força o interès a fer-les executar. Dit això, vull remarcar l'accessibilitat de molts arxius que han posat en línia oberta els seus fons per facilitar la consulta i els treballs. No em cansaré mai de destacar, de subratllar, el paper pioner de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona. Quan des de dins mateix de l'Església algú posava en dubte l'obertura i publicació d'aquests fons, el llavors director, mossèn Manel Fuentes, els recordava la cita de l'Evangeli segons Joan, quan diu que la veritat ens fa lliures. Penso el mateix: el coneixement és la font més gran de llibertat i responsabilitat, l'antídot contra la barbàrie i la incultura. En aquest punt no puc estar-me de recordar aquella idea de Rafael Argullol recollida al llibre *Visión desde el fondo del mar*, que, valorant els continguts i l'interès de la Creació, diu que el món sencer és un arxiu i que en principi no hi va haver un Creador, sinó un Arxiver. És tan bonica, la idea, i real! La cita hauria de figurar, gravada com a divisa, a la porta de tots els arxius del món.

Avui en dia, en quin estat es troba la formació de professionals arxivistes?

Des de la meua percepció, crec que la formació que avui es dona als futurs gestors documentals, en escoles

i universitats, és l'adequada per al moment. Cada moment històric i social planteja problemes i qüestions que amb anterioritat potser no havíem sabut veure, o no s'hi donaven determinades realitats; per això qualsevol bona ciència ha d'estar preparada per adaptar-se, evolucionar i atendre la realitat de cada moment. Per això, en el moment present i veient les programacions que es donen en els centres docents, em sembla que l'accent es posa sobre la digitalització i les noves tecnologies. No podia ser d'una altra manera. La gestió documental ha passat d'una fase clàssica i primària a una de digital, en què el paper deixa de tenir sentit, és possible i fàcil l'accés universal a les fonts i es fa efectiva la transparència. La transparència és un dels elements clau d'allò que jo en dic la *solidificació democràtica*.

Dit tot això, em lamento d'una menor presència de les humanitats en la formació dels nous gestors documentals. La tecnologia és indispensable en aquest món, però és igualment important, necessari, el coneixement humanístic. De poc serveix la tecnologia si, com em vaig trobar en un arxiu nacional catalanoaragonès, un tècnic diplomata no entenia els conceptes de lleva o mitra, per posar dos exemples simples. La meva generació tenia molta formació humanística i poca –o gens– tecnologia. Ara em sembla que passa a l'inrevés. L'equilibri dels pòndols sempre és més recomanable, d'aquí que demani més hores d'humanitats en el món d'aquest ofici.

Quins creus que són els grans reptes de l'arxivística actual?

Per a mi, no hi ha dubte: posar a l'abast de qualsevol usuari aquella documentació que tingui interès social i cultural per conèixer la societat, els seus individus, grups i entitats, i això només s'aconsegueix amb

bons professionals, tecnologia i digitalització. I amb pressupostos, és clar, per incentivar la investigació. De poc servirà fer bons arxius i formar bons gestors si després no tenim usuaris! Com et deia fa un moment, la investigació ha de ser remunerada, que no sigui la ventafocs de les ciències. Em sembla que és una proposta del tot raonable, que no hauria de ser una singularitat o excepcionalitat. Torno a repetir: si volem construir un país com Déu mana, dotem-lo de les eines necessàries per ser-ho, amb la confiança que tot allò que deriva del treball investigador és un bé que acaba redundant en el coneixement i la fortalesa de la societat, individualment i col·lectivament. Estadístiques en mà, he pogut demostrar que hi ha una relació directa i efectiva entre gestió d'arxiu, treball d'investigació i coneixement social i cultural. Em sembla que l'aposta per invertir més i millor en la gestió documental és, doncs, indiscutible.

Ens consta que ets un treballador infatigable. Podem saber en què treballes actualment?

Ara mateix estic revisant les darreres proves d'un estudi socioeconòmic i cultural sobre el Camp de Tarragona a l'època moderna. És un treball que m'ha absorbit, gairebé en exclusivitat, durant els darrers nou anys. Sort n'he tingut, ja veus tu, de la pandèmia, la consegüent reclusió monacal i la possibilitat d'accés en línia a diversos arxius nacionals, factors que m'han possibilitat disposar de temps, reflexió i aïllament, sense els quals no hauria pogut avançar. De les pitjors situacions, crec que n'hem de saber aprendre i treure el millor profit possible. També, com t'he dit, treballo en el tema de la Guerra Civil Espanyola, literatura i arxius... Sempre tinc una pantalla oberta!

Moltes gràcies pel teu temps, Eugeni. Enhorabona per la feina feta i sort en els teus projectes!_

L'aiguat del 1994

Els dies 10 i 11 d'octubre de 1994 es va produir a la nostra demarcació un episodi de forts aiguats, que va rebre el nom d'«aiguat de Sant Tomàs» i que va afectar especialment les comarques del Camp de Tarragona, on es van generar inundacions i greus destrosses en infraestructures viàries.

Durant el matí el temporal va afectar principalment les comarques del Priorat, el Tarragonès, el Baix Camp i l'Alt Camp, i a Alforja va ser on es va concentrar el volum de pluja més destacat (403 l/m² en 24 h). A la tarda, en canvi, les tempestes van avançar cap al sud de la província i es van intensificar al Montsià i al Baix Ebre.

Reconstrucció de mur amb escullera i de tram de carretera desaparegut entre la Riba i Farena (TV-7044), 1994 (AGDT22378)

Una de les conseqüències més importants dels aiguats va ser l'increment del cabal dels rius i els efectes que va provocar sobre les seves riberes. Com per exemple va ser el cas del riu Francolí, que en alguns punts va assolir els 3 m d'alçada i va ensorrar cinc ponts. Un d'ells va ser el de la Riba, on es va produir una gran riuada provocada per la confluència dels rius Francolí i Brugent.

Riu Brugent, al seu pas per la Riba (TV-7044), 1994 (AGDT22377)

Al Baix Camp també es van viure els efectes devastadors de la forta baixada d'aigua per rieres, torrents i barrancs. Concretament, van ser les rieres d'Alforja i Maspujols les que van provocar les destrosses més grans a la comarca.

Estat de la carretera TV-7033 entre Torroja del Priorat i Porrera, 1994 (AGDT22379)

Pel que fa al Priorat, es van haver d'obrir les comportes del pantà de Siurana, fet que va implicar el creixement del cabal del riu i la consegüent inundació de moltes zones de Porrera i l'evacuació parcial del municipi.

Aquest va ser un dels desallotjaments més importants que es van donar, juntament amb els de Poboleda i el Serrallo, el barri mariner de la ciutat de Tarragona. A aquests fets s'hi van sumar, a més, talls d'electricitat, telefonia, gas, tren i carreteres; i la incomunicació de diversos municipis.

El temporal va derivar en l'establiment d'una alerta màxima que va provocar la constitució d'un centre de coordinació de crisi, encapçalat pel delegat del Govern de la Generalitat, Josep Maldonado, amb els responsables dels departaments afectats de les administracions autonòmica i de l'Estat. Aquest dispositiu es va concretar en la mobilització de diversos cossos policials i de seguretat: 850 guàrdies civils, 200 policies nacionals, 12 agents de Protecció Civil, 80 mossos, 160 bombers i 4 helicòpters per a les tasques d'evacuació, a més de les policies locals dels municipis afectats i personal de carreteres.

Els danys patits a carreteres i ponts, pel que fa a l'Administració catalana, es van comptabilitzar en 5.000 milions de pessetes, a més de 2.000 milions en desperfectes en obres hidràuliques. L'Estat, al seu torn, va quantificar en 1.589 milions les reparacions en carreteres i ponts de la seva competència. Finalment, la Diputació va valorar en 1.000 milions les pèrdues en la xarxa de carreteres locals.

Per tal d'atendre aquestes despeses, es va aprovar el Decret 208/1994, de 14 d'octubre, del Departament de Governació de la Generalitat, sobre adopció de mesures per pal·liar els danys ocasionats amb motiu dels aiguats. I es va preveure la possibilitat que els municipis afectats demanessin l'atorgament de subvencions, d'acord amb l'article 3.2 de l'esmentat Decret.

Ensorrament d'una casa després dels aiguats, Porrera, 1994 (AGDT)

Un dels municipis que la va sol·licitar va ser Porrera. El seu alcalde, Salustià Álvarez i Vidal, va demanar l'atorgament de subvencions per a despeses extraordinàries i per al restabliment de les obres i serveis de competència municipal, tal com preveien els articles 6 i 64 de la Llei 8/1987.

La Diputació va intervenir en el procés de recuperació del terme de Porrera d'ençà de l'11 de novembre, quan es va rebre l'encàrrec de Secretaria General de donar assistència tècnica a l'Ajuntament d'aquest municipi per a l'elaboració de la llista i valoració dels estralls produïts pel desbordament d'un barranc i del riu Cortiella.

La visita es va fer el dia 15 de novembre, durant la qual es va treballar en la recopilació de dades i en la relació de despeses extraordinàries derivades de les actuacions efectuades els dies de l'aiguat, i també en la valoració i confecció de les obres urgents que calia fer per reparar les instal·lacions i els serveis municipals afectats.

El consistori de Porrera, així mateix, va manifestar la voluntat de demanar ajut tècnic per a la redacció de memòries valorades de cada una de les obres, per tal de disposar d'un mínim de documentació formalitzada, amb l'objectiu d'optar als corresponents ajuts econòmics que necessitaven.

Esfondrament d'una casa Porrera després dels aiguats, Porrera, 1994 (AGDT)

Un altre dels municipis que van patir els efectes devastadors dels aiguats va ser Alforja. Concretament, van ser

les urbanitzacions de les Barqueres i Portugal, dins del terme municipal, les que es van veure més afectades. Per exemple, en el cas de les Barqueres, les actuacions de reparació es van centrar en els següents aspectes:

- Clavegueram:
 - Buidatge, neteja i renovació del material filtrant en els dipòsits de l'estació depuradora d'aigües residuals, inclosa la reparació de defectes interns no visibles.
 - Construcció de 260 m de clavegueram amb tub de formigó de 40 cm col·locat sobre base de formigó i argollada de junts.
 - Construcció de 10 pous de registre sobre solera de formigó amb forma de mitja canya, paret cilíndrica d'obra de fàbrica, arrebossada i lluida a l'interior, amb prefabricat superior i tapa de fossa amb coll.
 - Reconstrucció de 5 colls d'ancoratge de tapes de pou de registre.

- Servei d'aigua:
 - Subministrament i col·locació de 200 m de canonada de polietilè, component els accessoris d'enllaç amb la xarxa existent.
 - Subministrament i col·locació de 25 derivacions de servei com les existents.

- Carrers:
 - Col·locació de 150 m de vorada prefabricada existent, sobre base de formigó, component l'adquisició de les peces malmeses.
 - Reconstrucció de 150 m de rigola de formigó.
 - Reconstrucció de 230 m² de paviment asfàltic, sobre base granular compactada, component el tallat de la zona existent vora la malmesa per regularitzar la calçada.
 - Reconstrucció de 125 m de tanca lateral dels carrers.

- Moviments de terres:
 - Neteja, anivellament i rebliment de carrers i rases, comprenent l'aportació de 1.000 m³ de terres de préstec, degudament compactades, tenint cura de no malmetre les instal·lacions existents.

Al seu torn, la Urbanització Portugal va necessitar ajuda, fonamentalment, en la reparació de l'estació depuradora: desenrunament de la superfície, buidatge, neteja i renovació del material filtrant i reparació dels defectes interns no visibles, fins a deixar-la en condicions normals de funcionament._

Efectes de la riuada, Alforja, 1994 (AGDT)

Efectes de la riuada, Alforja, 1994 (AGDT)

Sara Pérez Rodríguez

Ingrés del fons documental Guigui

A finals de l'any 2023 la Diputació de Tarragona va acceptar la donació del fons del dissenyador gràfic tarragoní Vidal de Blas, conegut artísticament com a Guigui. L'esmentat fons es troba dipositat a l'Arxiu General per fer-ne el tractament adequat previ a la seva consulta. El conjunt documental consta d'esbossos, originals de disseny gràfic, proves d'impressió, cartells, catàlegs, targetes, fotografies i altres tipologies.

Nou personal a l'Arxiu

Aquest 2024 l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona compta amb el suport de dues persones que ajuden en les tasques diàries. Des del mes de gener treballa a l'Arxiu Claudia Castro Jacinto, provinent d'un pla d'ocupació d'un any de durada. I, d'altra banda, l'estudiant en pràctiques Juan Antonio Gallardo García estarà entre nosaltres durant tres mesos. Ambdós estan fent una tasca professional impecable.

Equip de digitalització propi

El mes de març vam adquirir un nou escàner perquè el personal de l'Arxiu pugui incrementar la digitalització dels fons documentals i els publiqui al nostre web, <https://arxiuenlinia.dipta.cat/>. A més a més, ens facilitarà la gestió de les sol·licituds de reproducció dels usuaris. Aquest equip ens permet tenir més autonomia i immediatesa i no dependre tant de la contractació externa del servei de digitalització en el moment actual, en què és imprescindible posar els documents a la xarxa, a disposició de tothom.

Presentació del número 5 de la col·lecció «El Saurí»

El passat 23 d'abril, diada de Sant Jordi, es va presentar el llibre *El naixement de la Diputació de Tarragona i el primer liberalisme*, obra de Ramon Arnabat Mata i Carlos Moruno Moyano, professors de la URV i integrants del grup de recerca ISOCAC. La presentació es va fer a l'estand institucional de la Diputació de Tarragona a la plaça Mercadal de Reus i va comptar amb la participació del director de l'Arxiu General._

Bolduc

Número 29 Agost 2024

Diputació Tarragona

#ArxiuDipta #Bolduc www.dipta.cat